

KİTAP ELEŞTİRİSİ

.....
Mutlu BİNARK

Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo TV ve Sinema Bölümü

Kadınların Yaşam Dünyaları ve Gündelik Gerçekler: Ev-Aile ve Çeşitli Kadınlık Halleri Üzerine: *Kadın Yaşantıları.*

Derleyen:

Ayşegül Yaraman

Yayıncı:

Bağlam Yayınları. İstanbul, 2003.

Ayşegül Yaraman tarafından derlenen Kadın Yaşantıları adlı çalışmanın kadın çalışmaları alanına en önemli katkısı büyük anlatılar üzerine yoğunlaşmaktan ziyade, çeşitli kadınların kimi zaman farklılaşan kimi zaman da benzerlik gösteren gündelik yaşam gerçeklerini tartışmaya çağıran alan çalışmalarından oluşmasıdır. Bu çerçevede Ayşegül Yaraman'ın "Büyük Anlatılardan Ayrıntılara" adlı giriş yazısını, Nazlı Eda Noyan'ın "Ev Gerçekleri", Hülya Uğur Tanrıöver'in "Türkiye'de Televizyon Kültürü ve Kadınlar", Nurgün Oktik'in "Köy, Kasaba ve Kentte Kadın Olmak: Muğla Bölgesinde Kadının Değişen Konumu", Dilek Hattatoğlu'nun "Çalışan Kadın ya da Ev Hanımı: Çalışmanın Yaşantılanması ve Güçlenme", Ayşegül Yaraman'ın "Kadınlar Vitrinde Bile Yok: 2002 Genel Seçimlerinde Kadınların Siyasal Temsili Açısından Basın Gündemi", Aylın Dikmen Özarlan'ın "Aybaşının Toplumsal Hali", Ayça Gürdal'ın "İnce Beden Hastalığı", Valerie Gay'in "Elif Şafak: Araf'ın Bir Yazarı", Ayşegül Eraltuğ'un "Avrupa Birliği ve Türk İş Hukukunda Çalışma Ortamında Bağımlı Çalışan Kadınların Analık Halinde Korunması" ile Gaye Petek'in "Avrupa'daki Türk Göçmen Kadınların Farklılık ve Benzerlikleri" adlı çalışmaları izlemektedir.

Derlemenin giriş yazısında, Ayşegül Yaraman dünyada ve Türkiye'de kadın hareketlerinin gelişim sürecini kısaca özetledikten sonra, derlemenin temel mantığını farklı feminist kuramların ayrıntılı bir şekilde ele alınması yerine, Türkiye örneğinde ataerkinin işleme mekanizması ve dinamikleri üzerine çeşitli disiplinlerden toplumsal çözümlemelerin sunulması şeklinde açıklamakta. Bu tekil örnekler ise gündelik yaşamın içerisinde kadınların kadın olma hallerinden kaynaklanan benzerlikler ile sınıfsal konumlarından ve diğer toplumsal olarak inşa edici etmenlerden dolayı yaşanan farklılıkların sergilenmesine katkıda bulunmakta. Derlemenin temel sorunsalı bu şekilde açıklanınca, derlemede yer alan yazıların nasıl birbirlerini tamamladığı da ortaya çıkmakta. Bu bağlamda, derlemede bir kadının özel ve kamusal alanlardaki çeşitli yaşantı deneyimleri, örneğin bedeni denetleme-şekle sokma müdahalesi, aybaşı hali, ev eksenli çalışma durumu, medya metinlerini tüketme stratejileri, siyasal bir kimlik üstlenip "politikacı olarak" siyasal yaşama girme, köyde, kasabada ve kentte kadın olma durumları ele alınmakta.

Nazlı Eda Noyan'ın "Ev Gerçekleri" adını taşıyan çalışması, kadın çalışmaları alanındaki bilgi birikimine yöntem bilimsel olarak özgün bir katkıda bulunmakta. Noyan'ın 2001-2002 yılları arasında Florida Üniversitesi'nde (Gainesville) hazırladığı yüksek lisans tez çalışmasının kısaltılmış bir versiyonu olan makalede, kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerini ne şekilde algılayıp, deneyimledikleri bir iletişim kampanyası ve performansı çerçevesinde irdelenmekte. Noyan öncelikle

¹ <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Frames/fr21.html>

projesini neden "ev gerçekleri" olarak adlandırdığını açıklamakta: ev gerçekleri, "bir kimsenin başkalarına söylendiği takdirde acıtan, utandıran gizli zayıflığı ya da dışarıdakilerden saklanırken sadece ev ahalisine açık korku, üzüntü ve tutkuları" biçiminde tanımlanmakta (2003:18). Noyan'ın çalışmasının özgün yanı ise, gündelik yaşamda dolaşımda olan kartpostallar gibi bir iletişim materyalini anlatı veya öykü etme aracı olarak kullanılması ve Noyan'ın kartpostal anlatılarının kadın ve erkek kahramanı olarak tasarladığı kurmaca kişiliklere kartpostalları alanların biçtikleri ve giydirdikleri kimlik ve yaşantı tasarımları üzerinden toplumsal cinsiyet rollerinin kurulma biçimlerinin çözümlenmesidir. Böylece Noyan'ın projesi etkileşim ögesini de kampanya sürecine dahil etmekte. Hülya Uğur Tanrıöver'in "Türkiye'de Televizyon Kültürü ve Kadınlar" adlı çalışması ise, Mary Ellen Brown'ın "feminist kültüralist televizyon eleştirisi" olarak adlandırdığı bir bakış açısını izleyerek, Türk televizyonlarında sunulan kültürel örüntüleri ve temsil mekanizmalarını, medya metinlerini tüketen farklı kadınlar tarafından bu temsillerin gündelik yaşama ne şekilde dahil edildiğini ve kişilerarası iletişim süreçlerine bu tüketim pratiklerinin nasıl taşındığını ele almakta. Türkiye'deki televizyon söylemini gündüz ve akşam kuşağı olarak temelde ikiye ayıran Tanrıöver, bu her iki kuşakta yer alan yerli yapımların kadın izler-kitleye sunduklarını irdeleyerek, kadınların gündüz kuşağında ev temelinde tüketici konumundaki anne ve eş olarak; akşam kuşağında ise orta üst sınıftan çalışan ve bakımlı kadın imgesi içine sıkıştırılarak sunulduğunu saptamakta. Yakın zamanlarda Kanal D'de yayınlanmaya başlayan "Omuz Omuz" veya Show TV de yayınlanmakta olan "Metro Palas" vb. çalışan ve bakımlı kentli kadın imgesini üreten diziler olsun, popüler aile komedileri olsun, "Yılan Hikayesi" "Bir İstanbul Masalı", "Zalim" ve "Asmalı Konak" gibi sevda romanı tarzında gelişen kadın-erkek kahramanların aşk ilişkileri ile bunların geleneksel aile içi ilişki(sizlik)lerini çeşitli gerilim ve entrika öğeleriyle renklendirip sunan dizilerde olsun veya "Bir Sevda Masalı" ve "İkinci Bahar" gibi reality show'larda olsun kadınlara sunulan örnek toplumsal rol modeline bakıldığında şu saptanacaktır: bir yandan çağdaş/modern, bakımlı, güzel ve iyi eğitilmiş olmak, bir yandan da romantik aşkın öznesi olmak için erkek kahramanı hak etmek ve gerekli özverilerde bulunmak. Bilindiği üzere, kültürel metinlerin üretim alanı olarak medya, toplumda varolan her türlü eşitsizlik ilişkilerini ve egemen gerçeklik tanımlarını en kolay ve akışkan biçimde dolaşıma sokmakta ve yeniden üretmektedir. Medya metnininin bu gücü, toplumsal uzlaşımlara temellenmesinden kaynaklanmaktadır. Uzlaşımsal mekanizmalardan beslenen kültürel metinlerin anlam kurucu/üretici öğeleri ise, bu kültürel metinleri tüketenler tarafından ilk elde doğal ve verili olarak kabul edilmektedir. Tanrıöver'in çalışması, Türk televizyon kültüründe kadınlığı belli imge ve yaşam tarzları içinde konumlandıran söylem pratiklerinin izleyici etnografisi araştırmaları ile gündelik yaşama eklenme biçimlerinin incelenmesinin önemini vurgulamakta. Farklı kadınların televizyon kültürünü anlamlandırma biçimleri ve gündelik yaşamlarında atfedebilecekleri değer de hiç kuşkusuz farklı ve çok çeşitli olacaktır. İstanbul'un Ümraniye, Bakırköy ve Şişli ilçelerinde oturan veya Ağrı Merkez ile Ağrı-Doğubeyazıt'ta yaşayan kadınların televizyon ekranlarında dolaşımda olan basma

kalıp kadın imgelerine bakıp, bu temsilleri yorumlama biçimlerin de kimi zaman farklılık kimi zaman da bir ortaklık kurulacaktır. İşte izleyici etnografileri ile bu benzerlik ve farklılıkların neden ve nasıl kurulduğu ortaya çıkartılabilir.

Muğla ve çevresinde cinsiyetçi yapılar üzerine çalışmaları bulunan Nurgün Oktik'in bu kez Muğla bölgesi mikro örneğinde köyde, kasabada ve kentte kadın olma durumlarını, kadınların kendi yaşamlarını anlatmasına olanak tanıyan sözlü tarih yöntemi ile irdelemekte. Oktik'in bu çalışması kadınların tarihinin ve yaşantılarının ortaya çıkarılması için sözlü tarih yöntemine başvurulmasının gerekliliğini ve yararını ortaya koymakta. Aynur İlyasoğlu da bu yöntemin "...sessiz çoğunlukların, sesini duyuramayan azınlıkların, sesleri örtülenlerin, dışarıda bırakılanların, sesini duyurmanın araçlarına ve gücüne sahip olmayanların sesini duyurma"(k) istediklerinde özellikle kullanıldığını vurgular (2001:33). Ayrıca Oktik'in çalışmasında odak grup tekniğinin de uygulandığı belirtilmeli. Oktik'in çalışması köyde, kasabada ve kentte yaşayan genç kızlarla gerçekleştirilecek toplumsal cinsiyet rollerinin kavranışı ve yaşantılanması üzerine bir araştırmaya yol gösterici bir nitelik taşımakta. Ancak bu tür bir çalışmada kadınların kendi yaşam öykülerinin mümkün olduğunca bire bir -doğrudan- aktarımına ve daha sonra sözlü tarih çalışmasını yapan araştırmacı tarafından sistematik bir şekilde, araştırmanın temel sorunsalı çerçevesinde değerlendirilmesine özen gösterilmesi gerekmektedir. Dilek Hattatoğlu'nun ev eksenli çalışma olgusunu ele alan makalesinde, ev eksenli çalışmanın, kadınlar tarafından gündelik yaşamları içinde konumlandırılma ve tanımlanma biçimlerini irdelenmekte ve "güçlendirme" kavramı etrafında ev eksenli çalışmanın kadınların içinde yaşadıkları gerçekliği dönüştürülebilir bir gerçeklik olarak görmelerine ve bu bilincin eyleme taşınmasına bir katkı sağlayıp sağlamadığı tartışılmakta (2003:96). Hattatoğlu ev eksenli çalışmanın "para" ve "gelir" getirici olmakla birlikte, çalışan kadınların "çalışan kadın" olarak algılanmadığını belirtir (2001:173). Hattatoğlu, ev eksenli çalışan kadınların çalışmalarını ve gelirlerini kavramalarına ilişkin farklı stratejilere sahip olduklarını ve gündelik yaşamlarında bir stratejiden diğerine geçtiklerini saptamakta (113). Çalışmanın kadın çalışmaları alanındaki bilgi birikimine en önemli katkısı ise, kadınların ev eksenli çalışan olmalarına rağmen, son kertede çalışan olarak örgütlenme gerekliliğini vurgulamasıdır. Ancak bu şekilde, ekonomik olarak güçlenme toplumsal ortamı ve toplumsal-kültürel örüntüleri değiştirme itkisi yaratabilir.

Ayşegül Yaraman ise 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde, Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazeteleri ile Mektup ve Marie Clarie dergilerinden seçtiği araştırma evreninde, siyasal yaşamda sunulan uluslararası ve ulusal kadın politikacı örneklerini, türban sorununu, farklı partilerden aday kadınların haberleştirilme biçimlerini ve en nihayetinde 3 Kasım 2003 seçimlerinden sonra TBMM'ne seçilen kadın milletvekillerinin tanıtılma biçimlerini incelemekte. Yaraman'ın sonucu, farklı ideolojik bakış açılarına sahip yazılı iletişim araçlarında kadın politikacıların siyasal söylemlerin etkin aktörü olarak "yokluğu"dur. (2003:137). Lana Rakow ve Kimberlie Kranich haber medyasında "...kadınların, kadın hareketlerinin, feminizmin ve kadın

konularının ya yok sayıldığını ya da belirli biçimlerde sergilendiğini" belirtirken, bunun haber toplama ve yazmaya ilişkin belirli uzlaşımın sonucu olup olmadığını da sorgularlar (2002:516). Bu noktada kadınların medya endüstrisinde "profesyonel" olarak çalışan olarak sayısının artmasının değil, anlatı türünün kendisinde köklü bir değişikliğe ihtiyaç olduğunu vurgularlar (517). Haber anlatı türünün içinde varolan ayırım, "ciddi haber" ve "insani ilgi veya yaşam tarzı" haberler ayırımının kendisinin de cinsiyetçi bir pratik olmasıdır. "Ciddi haberler", "erkek erkeğe konuşmalardır" (Rakow ve Kranich 2002:521). Rakow ve Kranich'in de vurguladığı üzere, "...bu eril anlatılar içerisinde kadınların nadiren konuşan özneler olarak yer alması pek de şaşırtıcı olmasa gerek" (522). Kadın politikacıların ancak "dişi(l)" kimlikleri ile haber yapılmalarının nedeni bu bağlamda anlaşılabilir hale gelmektedir. Çünkü egemen toplumsal ve kültürel değerlere göre siyaset "ciddi" bir iştir ve kadın siyasetçiler de ancak kadınlara uygun görülen konu ve alanlarda faaliyet gösterirlerse ana damar medyada görünürlük kazanabilirler.

Aylin Dikmen Özarslan'ın "Aybaşının Toplumsal Hali" adlı makalesi ise, üç farklı kadın kuşağı tarafından adet kanamasının toplumsal, kültürel ve beden politikası olarak nasıl algılandığını ele alan bir alan araştırmasının bulgularından beslenmekte. Aybaşı kanamasının farklı kadın kuşakları tarafından "regl", "adet", "ay hali", "kirlenme", "hastalık" veya "kanama" vb. hangi sözcüklerle tanımladığı, bu tanımlamaların ardında yatan toplumsal ve kültürel bağlam yazıda incelenmektedir. Ayça Gürdal ise, psikiyatride yeme bozukluğu tanı grubuna giren anoreksiya nervoza, diğer bir deyişle ince beden hastalığını irdelemekte. Gürdal'ın ".hızlı sosyo-ekonomik değişim gösteren ülkelerde ve bireylerin bir kültürden diğerine hareket ettiği durumlarda yeme bozukluklarının daha çok ortaya çıktığı..." şeklindeki saptaması (2003:164) oldukça ilginç bir hususu gündeme getirmekte. Türkiye'de ana damar medya metinlerinde dolaşımda olan genç kız imgelerini ve tüketim kültürü tarafından da desteklenen diyet kitap, yemek ve içecek endüstrisi de göz önüne alacak olursak, genç kızların kendi bedenlerini denetleme ve biçimlendirme ile ilgili politikalarının da ince beden hastalığının tehdidi altında olduğu ortaya çıkmakta.

Valerie Gay'in "Elif Şafak: Araf'ın Bir Yazarı" adlı yazısı ise, son dönem Türk yazınında başarılı kadın romancı Elif Şafak'ı dili kullanma politikası üzerinden metnin dilinin cinsiyeti konusunu tartışmakta. Şafak'ın Mahrem (2000) adlı romanı üzerinde yoğunlaşan Gay'a göre, Şafak metninde ikili karşıtlıkları birlikte, kimi zaman tamamlayıcı kimi zaman da yıkıcı öğeler olarak kullanmakta, böylece hem söz merkezilik hem de fallus merkezilik kırılmaktadır. Derlemede yer alan bir diğer çalışmada Ayşegül Eraltuğ, AB. tam üyelik müzakereleri sürecinde Türk iş hukukunda yapılması gereken düzenlemelere dikkat çekmekte ve analık izni, iş sağlığı ve iş güvencesi, ebeveyn izni, iş akdi feshine karşı korunma durumu gibi durumlarda Birlik üyesi ülkelerdeki mevzuat ve uygulamalardan örnekler vermektedir. Derlemede yer alan son yazı ise, Gaye Petek'in Fransa'daki Türk/İye kökenli göçmen kadınların toplumsal konumlarına ilişkin genel bir değerlendirmesinden oluşmaktadır. Fransa'ya göç etme deneyiminin kadınlar tarafından nasıl yaşandığına, kayınvalide-gelin iliş-

kilerinin ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl yeniden ürettiğine ve Fransa doğumlu genç kız kuşağının cinsiyetçi rol modeline karşı nasıl çıkmaya çalıştığına değinen Petek'in çalışması, göçmen kadınların ekonomik, toplumsal-kültürel ve siyasal alanlarda kendi varoluşları için verdikleri mücadeleleri kavramaya bir giriş niteliğindedir. Avrupa'da yaşayan farklı göçmen kuşaklarından kadınların yaşam öyküleri birbirinin aynı değildir ve farklı aidiyet tasarımlarının, örneğin farklı sınıfsal konumların, etnik ve mezhepsel kimlik temsillerinin özel ve kamusal alanda var olma mücadelesindeki etkileri göçmen kadınların yaşantıları üzerine çalışılırken araştırmacı tarafından göz önüne alınmalıdır.

Ayşegül Yaraman tarafından yapılan bu derleme çalışması Türkiye'de kadın çalışmaları alanındaki bilgi birikimine katkıda bulunmakta ve bu derlemenin kapsamında yer almayan diğer ev ve sokak gerçeklerini içerecek yeni çalışmalarla geliştirilmeyi beklemektedir.

Kaynaklar:

İlyasoğlu, A. (2001) "Kadınların Yaşam Tarihi Anlatılarına Kadın alışmaları Alanından Bir Bakış", **Yerli Bir Feminizme Dođru**. A. İlyasoğlu ve N.Akgke (Der.) İstanbul: Sel Yayınları. 15-37.

Hattatoğlu, D. (2001) "Ev Eksenli alışma Stratejileri: Kadın Özgrleřmesi Açısından Bir Tartışma" **Yerli Bir Feminizme Dođru**. A. İlyasoğlu ve N.Akgke (Der.) İstanbul: Sel Yayınları. 173-204.

Rakow, L. ve K. Kranich (2002) "Televizyon Haberlerinde Gsterge Olarak Kadın" **Medya Kltr Siyaset**. der. S. İrvan. Ankara:Alp Yayınları. 515-548.

kilad

Yazı Teslim Kuralları